

*Галенко О.М.,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри міжнародного обліку й аудиту,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

*Крамаренко Р.М.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного обліку й аудиту,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СТОЛИЧНОГО МЕГАПОЛІСУ

Анотація. У статті досліджено перспективи розвитку українського столичного мегаполісу. Визначено вектори подальшого розвитку столиці України. Проаналізовано досвід модернізації міського господарства столиць ЦСЄ. Запропоновано оптимальну модель розвитку столиці України з урахуванням досвіду інших столиць.

Ключові слова: столичний мегаполіс, стратегія розвитку, модернізаційна модель, гармонізований розвиток.

Постановка проблеми. Визначення перспектив розвитку столичного мегаполіса завжди потребує прогнозування наслідків трансформації окремих його елементів та структурних одиниць міського господарства. Разом з тим надзвичайно важливим є зіставлення напрямів модернізації всієї муніципальної структури з огляду на ті тенденції трансформації міст, що панують в інших столичних мегаполісах. Відтак виникає цілком зрозуміле питання про ув'язування розвитку перспективних містобудівних моделей із наявною густрою населення та його чисельністю, зайнятістю та ступенем забезпечення інфраструктурними послугами. Саме такий підхід був запропонований свого часу А. Bertand з відповідними поправками на густоту населення та його чисельність, скориставшись яким, автору вдалося виокремити три рівня людності міст, перший із яких налічував 5-10 млн жителів, а ось до числа мегаполісів, що було, на нашу думку, не зовсім коректно, автор вирішив віднести лише ті міста, де чисельність населення перевищувала 10 млн осіб. З цього виходило, що Київ може бути класифікований як місто, що перебуває у межах двох класифікаційних груп – американських міст з низькою густрою населення (м.м. Вашингтон, Лос-Анджелес, Хьюстон, Нью-Йорк) та більшістю європейських міст з подібними до української столиці показниками (Стокгольм, Будапешт, Варшава тощо) [1]. Наведене вище і дозволяє визначати українську столицю як типове європейське місто, що уможливило використання при плануванні його розвитку континентальних підходів до модернізації інфраструктури, а також секторальної, креативної та соціокультурної диференціації його господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених як вітчизняних так і зарубіжних вивчали проблему модернізації столичного мегаполісу, а саме N. Bosma [2], R. Sternberg [2], A. Bertand [1] та ін.

Мета статті. Головною метою роботи є аналіз досвіду модернізації міського господарства столиць ЦСЄ, визначення векторів подальшого розвитку столиці України та побудова моделі подальшого розвитку столичного мегаполісу.

Вклад основного матеріалу. Важливими векторами подальшого розвитку столиці України, на думку Фонду ефективного управління, мають стати їх класифікаційні ознаки, які, умовно, можна звести до трьох найсуттєвіших: проблемних зон як соціального спадку, дії муніципальної влади, обґрунтування етапів трансформації та розроблення методики оцінювання трендів територіального розвитку.

До першої з цих груп варто віднести:

- наявність великої кількості занедбаних промислових зон, що розташовані у безпосередній близькості від центру міста;
- бракування площ для торгівлі і надання послуг у центральній частині міста;
- наявність житлових панельних забудов на периферії з високою густрою населення в них;
- занедбані інфраструктури об'єкти;
- брак коштів для фінансування та реалізацію попередніх Генпланів [3, с. 2].

Заявлена вище група стримуючих факторів і водночас очікуваних майбутніх векторів розвитку є специфічним комплексом обмежувальних рамок, що є типовим для всіх великих міст Європи, включаючи столиці країн ЦСЄ, в яких панельне будівництво велося протягом усієї «соціалістичної доби» і зараз являє собою реальну загрозу розвитку мегаполісу. Водночас перехід до ринкових важелів регулювання міста не призвів, як очікувалося у 90-ті рр. XX ст., до швидкої модернізації Києва та технічного оновлення міської інфраструктури, а переваги використання ринкових механізмів, на які так розраховували, не лише не створили підґрунтя для «містобудівного прориву», а і суттєво загальмували оптимізаційні процеси просторового планування. Відтак, другу групу векторного розвитку утворюють дії муніципальної влади, які у генералізованому вигляді можна звести до таких:

- масова приватизація житла та земельних ділянок, що тривала протягом 90-х рр., призвела до суттєвого зростання кількості власників і водночас значного збільшення кількості зловживань та спекуляцій з ними. При цьому плани нових господарів та архітекторів міста щодо подальшої забудови історичного центру суттєво різнилися;
- імплементація ринкових принципів при визначенні пріоритетів забудови призводила до численних конфліктів, адже містобудівна концепція під впливом лобістських заходів постійно зазнавала змін і у кінцевому рахунку і нерідко виглядала алогічною;
- послаблення функцій централізованого планування зумовило повне втрачання його концептуальної основи, а незабаром і механізмів та інструментів регулювання. Відтак констатація умов та тенденцій стала найважливішою функцією

муніципалітетів, що призвело до втрачання її дієвості та декларативного характеру впливу на розвиток міста.

Третю групу трендів територіального розвитку можна чітко представити у вигляді схеми (рис. 1).

Наведена вище схема, вертикальна частина якої була розроблена в Київській міській держадміністрації, в сучасних умовах потребує суттєвої модернізації, адже, на нашу думку, наявності лише лінійної моделі розвитку міста замало для розроблення дієвих прогнозів. Майбутнє Києва залежатиме насамперед від адекватної реакції міського менеджменту на низку внутрішніх проблем, котрі ніяк не пов'язані з країновим або ж із зовнішнім економічними середовищами, а відтак однозначно оцінити їх вплив на столицю України навряд чи можливо. Ось чому на зазначеному рисунку позначені також і мікс-тренди, які охоплюють групу екзо- та ендогенних факторів, вплив яких може бути ідентифікований, виходячи із концепції глобального/локального попиту і пропозиції на товари та послуги (включаючи інвестиційні) що продукуються у головному місті держави. До їх числа варто віднести: глобальну уніфікацію містобудівної культури за рахунок постійного удосконалення концепцій розвитку та їх «вписування» у панівну модель оптимізації довкілля; зростання обсягів інвестицій до групи світових міст, котрі, як правило, носять зв'язаний характер і розраховані на швидке отримання прибутку; розвиток коопера-

ції мегаполісів через систему міжнародних зв'язків, стимулювання співробітництва міст-побратимів тощо. При цьому слід розуміти, що подібні заходи неодмінно ведуть до алгоритмізації процесу містобудування, прийнятті складних поліструктурних рішень, що пов'язані з транснаціоналізацією в межах конкретної території капіталу, його руху в локальних міських комплексах та системах розселення у процесі створення сільсько-го суспільства.

Водночас, на нашу думку, і в існуючих зараз стратегіях недооцінено вплив внутрішніх (внутрішньокраїнових) трендів, дія яких свого часу призвела до локалізаційної конгломерації міста, забезпечивши при цьому випереджаючі темпи його економічного, інфраструктурного та інституційного зростання. На цьому часовому зрізі відбуваються подальші зміни, які, в силу відсутності методики ідентифікації поки що не враховує вітчизняна статистика. Зокрема, суттєві трансформації мають місце й на ринку робочої сили, коли зростаючі потреби мегаполіса задовольняються не за рахунок внутрішніх ресурсів і навіть не в процесі застосування можливостей маятникової міграції, а в ході поширення так званого вахтового методу, який в умовах глобалізації є типовим як для кваліфікованих робітників, так і для працівників, що задіяні в ТНК, глобальних інституціях, тривала діяльність яких у Києві може вважатися початком їхньої міжнародної кар'єри. Варто також відзначити, що

Рис. 1. Тренди розвитку м. Київ у умовах глобалізації

Розроблено автором

розбудова міста передбачає суттєве зростання попиту на інфраструктурні послуги, які, в свою чергу, теж потребують значних капіталовкладень. При цьому треба розуміти, що вимоги щодо їх якості зростають випереджаючими темпами.

Для сучасного Києва надзвичайно важливо вважати досвід модернізації міського господарства столиць ЦСЄ, які не лише ефективно реалізували містобудівну реформу у своїх країнах, перетворившись, таким чином, на головні центри модернізації своїх держав, а й ефективно за цільовим призначенням використали чималі кошти ЄС, що скеровані на розвиток інфраструктури, туризму, модернізацію занедбаних будівель, які розташовані в історичних центрах столиць. Яскравим прикладом таких міст можуть слугувати Прага і Будапешт, що знаходяться неподалік одне від одного, проте вони відіграють надзвичайно важливу роль не лише в країнах, столицями яких вони є, а і в регіоні ЦСЄ взагалі.

Спільною рисою 90-х рр. ХХ ст. двох вищезазначених столиць була пришвидшена модернізація центральної частини міста, що дозволило відремонтувати і провести системну реконструкцію розташованих там об'єктів, перетворивши їх з часом на об'єкти туризму, а відтак і суттєво наростити обсяги потоку рекреантів. Якщо на початку 90-х рр. це були переважно «маршрути вихідного дня» з країн Західної Європи, то вже на початку ХХІ ст. вони трансформувалися у довготривалі маршрути, що охоплювали всю Чехію та Угорщину. Водночас проведення «унормування» розподілу жителів по районах столиці, за К. Stanilov [4], виявилось більш ефективним у Будапешті з його переважно рівнинним ландшафтом та прямокутним плануванням кварталів, ніж у Празі, котрій притаманний складний і обтяжений рівчаками рельєф міста. До числа недоліків (упущень) реалізації столичних реформ можна віднести: наявність постійних трафіків у час пік, значну територіальну відірваність місця проживання від роботи городян, скорочення площі зелених зон, значне соціальне розшарування, акселероване збільшення передмістя та зростання навантаження на інфраструктуру, яке тим не менш було більш відчутним у Празі, ніж у Будапешті. Значною організаційно-інвестиційною перевагою угорської столиці над чеською варто вважати те, що за рахунок ліквідації низки промислових зон на їх місцях вдалося здійснити комплексну розбудову житлових кварталів.

Спираючись на наведене вище, можна спрогнозувати, що для розвитку міста надзвичайно важливим принципом є його оптимізація, що передбачає використання селективних механізмів подальшої ярусної локалізації міста:

- децентралізація та розвиток декількох центрів ділової, у т.ч. міжнародної, активності;
- гармонійне урізноманітнення архітектурних форм та напрямків містобудування, які б вирішили проблему подальшої мегаполізації та збереження архітектурної самобутності міста (тобто формування нових «сіті»);
- реконструкція та реновація старих промислових територій, у т.ч. за рахунок залучення іноземних інвестицій;
- розширення (збереження) зелених насаджень; перетворення паркових ділянок на міські зони відпочинку європейського рівня;
- зростання густоти забудови, яке дозволить не допустити гіперприскороного розширення площі міста та його економічного простору;
- надання пріоритетності у розвитку міського транспорту.

Використання наведених вище механізмів дозволить досягти і певних результатів, яких можна очікувати в майбутньому, зокрема: більш рівномірного навантаження на міську

інфраструктуру, підвищення комфортності життя, покращення економічної ситуації, зростання кількості туристів, зменшення соціальної нерівності в межах міста, скорочення викидів парникових газів тощо.

При визначенні майбутнього розвитку міста надзвичайно важливим є виокремлення його базової моделі, яких у сучасних умовах вирізняють три: моноцентричну, яку характеризує більш високий рівень використання громадського транспорту, менше навантаження на довкілля, більш висока мобільність людського капіталу, але, водночас, й більш високі ціни на землю та оренду офісів в місті, в якому має місце більш висока концентрація забруднень; двоцентричну, в якій домінуючою є наявність гравітаційних зв'язків між двома подібними містами, що злилися в єдиний центр, проте не втратили ієрархічних відносин з окремими приміськими селищами та мікрорайонами міст, а також поліцентричну, яка передбачає зменшення чисельності населення в центрі, більш низький рівень концентрації шкідливих речовин, сталість навантаження на довкілля, краший рівень зв'язків між територіями, кращу забезпеченість незахищених верств населення, наявність стимулів для економічного зростання, більш легкий доступ малого бізнесу до земельних ділянок. До числа недоліків варто віднести більш велику потребу в ресурсах та інфраструктурі та більш тривалий час перебування жителів міста у дорозі.

При визначенні найбільш оптимальної моделі розвитку неабияке значення має урахування досвіду інших столиць та можливості їх розростання вглиб. Так, приміром, адміністративні кордони Праги не зазнали практично ніяких змін з 1974-го року, а територіальний поділ чеської столиці та відповідний аналіз можливостей розвитку здійснюється в межах Прага-Східна та Прага-Західна, тобто має місце двополю (двоцентричність), проте Прага-Центр, хоча і не виокремлюється в чеській статистиці, тим не менш має чітку ідентифікацію в межах існуючої системи містобудування. Щодо Будапешта, то попри те, що місто хоча і має подібного роду двополю, адже в історичному плані сформувалося з м. Буда і Пешт, тим не менше цій столиці притаманна моноцентрична структура, що сформувалася завдяки тривалій еволюції панівних систем централізованого розвитку угорської столиці. З огляду на це, надзвичайно важливим для Києва можна вважати визначення декількох важливих концепцій розвитку:

- недопущення розпорошення інвестицій, що надходять у міське господарство;
- вторинна забудова міста повинна мати інвестиційний пріоритет над первинним, що дозволить зберегти зелені зони, а основним ресурсом при цьому мають виступити промислові зони та вільні території (на них зараз припадає майже 20% площі Києва);
- з метою задоволення потреб киян у житлі пропонується розробити низку заходів для використання незаселених «інвестиційних» квартир, загальна оцінена площа яких перевищує 1 млн м².

З огляду на вищесказане, можна стверджувати, що надзвичайно важливим для розвитку Києва є розроблення низки принципів подальшої економічної, соціальної та історико-культурної локалізації міста, найважливішими з яких є такі:

- компактності, що передбачає фіксацію території в існуючих на цей момент кордонах і надання пріоритетності вторинній забудові міста над первинною. Нарощування локалізаційних тенденцій відповідає основній містобудівній європейській моделі столиць країн-лідерів і дозволяє залучити в розвиток Києва більше ІІІ;

- культурно-бізнесової централізації, який пропонує провести регенерацію, реструктуризацію та перепрофілювання промислових зон, створення міжнародних центрів ділової активності (Kyiv-City), провести докорінну модернізацію міста;

- гармонізованого розвитку столичної агломерації, що включає створення спільних проєктів, програм та стратегій удосконалення економічного і культурного простору «Великий Київ» в межах столичної агломерації;

- відповідальності наступних поколінь. З цього випливає, що модель розвитку міста передбачає розроблення низки спадкових та репродуктивних заходів, що потребують обов'язкового формування «внеску поколінь», у т.ч. щодо створення медичної, спортивної та інженерної інфраструктури, збереження зелених зон;

- плановості та пропорційності – передбачає розроблення адекватного Генерального плану міста як головного інструменту територіальної локалізації столиці;

- моніторинговості, що визначає напрямки і інструменти контролю та об'єктивізації містобудівного кадастру, а також доступності он-лайн систем контролю;

- синергетизації, що передбачає розрахунок можливих інтеграційних ефектів концентрації в українській столиці глобальних потоків фінансів, інформації та людського капіталу.

Висновки і пропозиції. Таким чином, європейська модернізаційна модель розвитку Києва має увібрати в себе основні риси секторально-структурних змін української столиці, що відбуваються під впливом низки різношвидкісних рухів, які зумовлюють високу міжнародну динаміку міста та вибір ним однієї з мікросистем свого подальшого розвитку.

Створення адекватної стратегії розвитку Києва на період до 10 років має нести у своїй основі два важливих структурних блоки, що складаються з механізмів вирішення старих проблем та створення нових можливостей, які нерідко впливають на перший план вже у процесі додання негативних явищ у житті міста.

Водночас, з нашої точки зору, можна розраховувати і на синергетичний ефект розвитку, котрий, щоправда, далеко не завжди може бути позитивним, тобто існує загроза підсилення негативних наслідків окремих процесів. Разом з тим місто, у т.ч. столичне, об'єднує в собі як господарство (економіку) мегаполіса так і якість життя, що передбачає постійну секторальну модернізацію, підвищення конкурентоспроможності, додання базових проблем і можливе досягнення рівня бажаної досконалості.

При цьому напрямами розвитку столиці могла б стати одна із концепцій: креативна, що передбачає створення 2-3 кластерів європейського рівня «дві зірки»; «місто як глобальний (континентальний) лідер», що передбачає створення центру сільового суспільства; «місто відкритої економіки», що потребує високої концентрації інвестицій та перетворення мегаполісу в своєрідний локомотив економічного розвитку країни; «місто як комфортний лідер», «місто-управлінський лідер» тощо. Тобто напрям розвитку мегаполіса може водночас виступати його перспективною міжнародною спеціалізацією.

Наявність спільного конвенту означатиме, що швидше за все обере для себе мікс-модель, яка матиме як певні позитивні наслідки (менший ризик, кращі умови для селективного інвестування, можливість максимального урахування кон'юнктурних змін), так і негативні, або ж застережні (можливе розпорошення коштів бюджету, загроза масштабних прорахунків, слабе врахування міжнародних тенденцій розвитку міст). Пропонована для Києва модель розвитку швидше за все могла б виглядати «Креативне місто – континентальний лідер з відкритою економікою».

Стратегія «Київ-2025» має формалізовану модель узгодження Генерального плану розвитку м. Київ з Генеральною схемою планування України, що виглядає цілком логічним. Водночас до пропонованої Київською міською держадміністрацією системи створення Стратегії було додана нова структура цільових програм, котрі, як це прийнято в ЄС, мають галузеве значення і класифікуються як секторальні (транспортна, промислова, аграрна), так і горизонтальні (конкуренції, інноваційна, локального розвитку тощо), а програма економічного і соціального розвитку була доповнена креативним напрямом, що відповідає аналогічній програмі ЄС «Креативний розвиток 2020».

Література:

1. Bertand A. Urban Spatial Structures and City Planning [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.spatial_development-12May11-AG-os-mos.ppt.
2. Bosma N., Sternberg R. Entrepreneurship as an Urban Event? Empirical Evidence from European Cities // Regional Studies. – 2014. – № 6(Vol. 48). – P. 1016-1033.
3. Проект щодо розроблення Стратегії розвитку міста Києва до 2025 року. Принципи територіального розвитку. 12 травня 2011 р. – Київ, 2011. – 85 с.
4. The Post Socialist City / Ed by K. Staniliv. – Berlin : Springel, 2007. – 256 p.

Галенко О.Н., Крамаренко Р.М. Европейская модернизация украинского столичного мегаполиса

Анотація. В статті досліджені перспективи розвитку українського столичного мегаполіса. Определены векторы дальнейшего развития столицы Украины. Проанализирован опыт модернизации городского хозяйства столиц ЦВЕ. Предложена оптимальная модель развития столицы Украины с учетом опыта других столиц.

Ключевые слова: столичный мегаполис, стратегия развития, модернизационная модель, гармонизированное развитие.

Galenko O.N., Kramarenko R.M. European modernization of Ukrainian capital megapolis

Summary. This article deals with the perspectives of Ukrainian capital megapolis development. The vectors of follow capital development are determined. The practice of CEE capitals urban economy modernizing is analyzed. The optimal model of capitals development is proposed.

Keywords: capital megapolis, development strategy, model of modernization, garmonization development.